

Повідайчик Оксана Степанівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології та соціальної роботи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті досліджено питання методичних прийомів формування готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи. Визначено основні форми дослідницької діяльності студентів: навчальна робота академічного типу, квазіпрофесійна діяльність, навчально-професійна робота. Розглянуто деякі методичні прийоми під час вивчення соціальними працівниками дисциплін дослідницького спрямування. Особливу увагу звернуто на організаційні прийоми, які визначають порядок і поетапність дослідницької підготовки студентів, а також формування в них певних дослідницьких умінь шляхом виконання творчих завдань, пошукової роботи в онлайн-бібліотеках, моделювання ситуацій, написання рефератів, анованих оглядів.

***Ключова слова:** науково-дослідницька робота, професійна підготовка соціальних працівників до науково-дослідницької роботи, етапи дослідницької підготовки, прийоми науково-дослідницької підготовки, контекстний підхід, активізація науково-дослідницької роботи.*

Вступ. Сучасні соціокультурні і соціально-економічні умови розвитку нашої країни, а також трансформаційні процеси на всіх рівнях освіти зумовлюють зміни педагогічної теорії і практики, серед яких – пошук шляхів удосконалення процесу професійної підготовки фахівців, зокрема соціальних працівників, здатних реалізувати фахову діяльність в умовах дефіциту соціальних технологій, інноваційних програм та ін. Аналіз професійної діяльності фахівців соціальної роботи засвідчує, що нові й нестандартні завдання складають значну частину досліджуваних ними проблем. Тому вміння самостійно виявити проблему, сформулювати її як дослідницьке завдання, знайти засоби її вирішення допомагають студентам створити власні інструменти інтелектуальної праці, виробити необхідні навички аналітичної дослідницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки студентів вищих навчальних закладів до науково-дослідницької роботи є

багатогранною. Її значущість в освітньому процесі знайшла своє відображення як у вітчизняній (О. Антонова, Ю. Грицай, О. Дубасенюк, І. Іванова, С. Тутарищева, Д. Чернілевський та ін.), так і в зарубіжній науковій думці (Дж. Бен-Девід, Дж. Еліот, Л. Елтон, Б. Мун, Н. Нейман та ін.). Вчені відзначають необхідність вдосконалення навчальних програм підготовки фахівців у вищій школі з урахуванням освітніх і наукових потреб студентів, що передбачає, перш за все, застосування певних методичних прийомів науково-дослідницької підготовки.

Мета статті – дослідити методичні прийоми дослідницької підготовки майбутніх соціальних працівників.

Результати дослідження. В основі науково-дослідницької роботи (НДР) студентів лежать знання тієї чи іншої наукової галузі. У професійній сфері НДР, в залежності від значення для суб'єкта, може здійснюватися як самостійний вид роботи (наприклад, у профільних науково-дослідних інститутах, де НДР це основна функція працівників) або бути елементом професійної діяльності, теоретичною базою практики, її інструментарієм, що забезпечує інноваційний характер і прогресивний розвиток. У нашому дослідженні поняття НДР буде розглядатися з позиції інтеграції науки і професійної діяльності.

Зауважимо, що під науково-дослідницькою роботою соціальних працівників будемо розуміти особливий вид інтелектуально-творчої діяльності, який виникає в результаті функціонування індивідуальних механізмів пошукової активності і передбачає самостійне дослідження, спрямоване на теоретичне й експериментальне вивчення явищ і процесів, обґрунтування фактів, виявлення закономірностей за допомогою наукових методів пізнання [1].

Реалізація ідеї поєднання пізнавальної і дослідницької діяльності в цілісній системі професійної підготовки фахівців вимагає наближення структури навчального пізнання з процесом наукового пошуку, дослідницькою діяльністю з вирішення особистісних та професійно-значущих для студентів завдань.

Базуючись на контекстному підході до змісту навчання, виділяють три основні форми дослідницької діяльності студентів: навчальна робота академічного типу; квазіпрофесійна діяльність (найбільш яскраво виражається в діловій грі); навчально-професійна робота (студент виконує різні дослідницькі або практичні функції, наприклад, при розробці творчих проектів під час виробничої практики, при виконанні курсових і дипломних робіт з проблемних питань соціальної роботи) [2]. Поєднання зазначених форм діяльності студентів дозволяє здійснювати поетапний перехід від навчальної до навчально-професійної та до професійної діяльності.

Формування готовності майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи (НДР) є поетапним процесом, який розпочинається з першого курсу навчання у ВНЗ, зокрема в Ужгородському національному університеті. Так, під час вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» (1 курс, 4 кредити, 30 лекційних год. і 24 практичних год.) лектором відводиться декілька занять для ознайомлення студентів з основами наукової роботи у ВНЗ, а також надаються елементарні знання з питань науково-дослідницької діяльності в проблемному полі соціальної роботи. Основною метою зазначених занять є:

- повне усвідомлення студентами мети НДР в процесі навчання і її значимість у розвитку майбутньої професії;
- можливість здійснення цієї діяльності в умовах навчального середовища;
- значимість засвоєних знань, умінь та навичок як елемента більш складної професійної діяльності.

При цьому враховується низка особливостей становлення професійної компетентності (як складової професіоналізму), в тому числі в процесі навчання дослідницькій діяльності: по-перше, компетентні фахівці спираються на узагальнені, категоріальні знання, причому ці загальні принципи і категорії виводяться із знань самого суб'єкта, тоді як знання «новачків» організовуються навколо явних, поверхневих аспектів проблемної ситуації, заданих

безпосередньо в умовах завдання; по-друге, вони усвідомлюють можливості застосування власних знань [3; 4].

Таким чином, основними видами діяльності, які відповідають зазначеним вимогам, є: сприйняття і обробка образної інформації – перцептивна діяльність; відтворення досліджуваного матеріалу – репродуктивна діяльність; зміна досліджуваного матеріалу з метою його застосування в нових умовах – варіативна діяльність. З огляду на те, що більш високий рівень самостійності досягається при вирішенні студентами проблемно-пошукових ситуацій, відзначимо ще два види діяльності, які є визначальними в процесі дослідницької підготовки соціальних працівників – проблемно-орієнтована і дослідницька.

Зауважимо, що зазначені види діяльності співвідносяться з процедурою оцінювання результатів і, відповідно, з інструментальними засобами контролю якості знань, умінь і навичок. Оскільки цільові установки під час вивчення окремих дисциплін стосуються формування не всіх видів діяльності, то діагностику сформованості окремих компонентів готовності соціальних працівників до НДР варто здійснювати за допомогою комплексних завдань (наприклад, якості реферативних робіт і дослідницьких проектів), що передбачають рівневий принцип їх виконання [5].

Наступний етап дослідницької підготовки студентів відбувається під час вивчення дисципліни «Основи наукових досліджень» (2 курс, 4 кредити, 30 лекційних год. і 24 практичних год.) Перші заняття даної дисципліни передбачають навчання студентів роботі з літературними джерелами, які формують наукові уявлення про розвиток соціального життя, соціальних проблем, проблем особистості. Під час вивчення тем, які присвячені роботі з науковими джерелами акцент робиться на оволодінні студентами такими прийомами: пошук необхідного джерела, конспектування, складання плану тексту, підготовка тез, цитування, складання анотації, рецензування, написання словника пройденої теми, складання схематичної моделі тексту. Так, заняття «Користування науковими бібліотеками, центрами документації та інформації

(в тому числі в мережі Інтернет)» передбачає безпосередню роботу в бібліотеці. Це сприяє вивченню студентами методів інформаційно-бібліографічного пошуку. В якості контрольного завдання студентам пропонується знайти задане джерело інформації при його повному і неповному бібліографічному описі (за назвою, за автором, за видом публікації – книга, стаття та ін.). Експертами виступають професійні бібліотекарі. Також особливу цікавість студентів викликає робота з онлайн-бібліотеками. Зокрема, вони вчаться працювати в електронній бібліотеці ім. В. Вернадського, онлайн-бібліотеках вищих навчальних закладів, сайтом Державного комітету статистики України та ін. Як засвідчують опитування, після проведених занять у 68% студентів термін пошуку потрібного джерела скорочується в середньому з 45 до 20 хвилин. А результативність пошуку зросла з 30% до 70%.

Під час вивчення питання «Особливості читання навчального і наукового тексту» студенти знайомляться з видами наукової інформації; вчаться деяким прийомам аналізу текстів, основним прийомам його розуміння (постановка питань до тексту, виділення основних думок автора, визначення теоретичної і методологічної позиції автора, виокремлення понять і категорій, які використовуються автором, реферування). Важлива роль відводиться правилам оформлення бібліографії, анотуванню і реферуванню текстів, написанню анотованих оглядів. Крім того, на цих заняттях студенти знайомляться з різними способами і прийомами читання, зокрема, технікою швидкого читання.

Як засвідчують результати опитування викладачів і студентів, вивчення зазначених тем сприяє самостійності та якості формування раціональних прийомів роботи майбутніх соціальних працівників з науковими та навчальними джерелами.

Деякими особливостями відзначаються прийоми формування готовності студентів до дослідницької діяльності на практичних заняттях. Провідною тут визначається творча, дослідницька складова НДР самих студентів, у яких моделюється зміст професійної діяльності фахівців у предметному, соціальному і процесуальному контекстах. Окрім зростання і закріплення знань

студентів, розвитку наукового мислення і розширення мотивів участі в дослідницькій діяльності з вирішення професійно значущих проблем, практичні заняття спрямовані на вироблення певних умінь і навичок: використання наукових термінів, вільного викладу науково-теоретичних положень, аргументованого представлення власної позиції.

Неодмінною умовою формування дослідницьких умінь є наявність високого рівня загального розвитку людини. Численні приклади успішного формування спеціальних творчих здібностей, як про це свідчать спостереження психологів і педагогів (Ю. Гільбуха, О. Киричук, Н. Лайтеса, О. Лук, О. Моляко, Т. Чередниченко, В. Цапок, Е. Фромма та ін.), пов'язані, в першу чергу, з високим рівнем загального інтелектуального розвитку індивіда. Тому на практичних заняттях повинні створюватися умови, які передбачають виконання студентами різноманітних творчих завдань, генерування ідей, формулювання власних висновків, моделювання тощо. Загалом, заняття повинні бути спрямовані на розвиток найбільш загальних здібностей студентів.

З цією метою в навчальному процесі з підготовки студентів до НДР застосовуються методичні прийоми (в тому числі ігрові та проектні, що забезпечують можливість використання евристичних процедур, нові форми педагогічної комунікації, проблемного структурування інформації, способи управління навчальною і дослідницькою діяльністю студентів), які в комплексі забезпечують підвищення самостійності майбутніх соціальних працівників, їхню професійну спрямованість, розвиток комплексу загальних умінь і професійно-особистісних якостей, необхідних фахівцеві соціальної сфери.

У процесі формування готовності майбутніх соціальних працівників до НДР доцільним є використання практико-орієнтованого контекстного підходу до практичних занять, коли навколо головної ідеї (проблеми, ситуації) концентрується предметний і міжпредметний матеріал. Зміст навчання при цьому, з одного боку, підпорядковується закономірностям навчального предмету, а з іншого – логіці майбутньої професійної діяльності, наприклад, через відповідний їй функціонально-рольовий репертуар. При цьому

відбувається активізація пізнавальних дій студентів, що забезпечується шляхом створення пізнавально-дослідницьких ситуацій. Пізнавальна мета є мотивом, який зумовлює прагнення студентів вирішити певне дослідницьке завдання, усунувши наявні в ньому інформаційні протиріччя. Невизначеність, яка міститься в завданні, стає визначальним стимулом евристичного пошуку, а також репродуктивного процесу, пов'язаного з актуалізацією раніше набутих знань, умінь і навичок.

Як засвідчують дослідження [6; 7], найбільш результативним способом, спрямованим на активізацію студентів до НДР, є робота над рефератами. На різних етапах дослідницької підготовки соціальних працівників використовуються різні види реферативних робіт: навчально-пізнавальний, практико-дослідницький, науково-дослідницький.

Тема навчально-пізнавального реферату задається в узагальненому вигляді або як огляд науково-методичної літератури з окремих питань соціальної роботи. Студенти вивчають наявну літературу, узагальнюють найбільш важливий матеріал, виділяючи в ньому головні, концептуальні аспекти, описують їх та роблять висновки. Зазначені реферати розширюють і поглиблюють знання теорії та практики соціальної роботи. Їхньою метою не є одержання об'єктивно нових для соціальної роботи наукових знань. У зв'язку з цим ці реферати застосовуються на перших етапах підготовки соціальних працівників до НДР.

Теми практико-дослідницьких рефератів формулювалися так, щоб максимально задіяти такі методи теоретичного дослідження як аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, узагальнення та ін. Реферативна робота виконується як під час вивчення навчальних дисциплін, так і в процесі самостійної чи гурткової роботи. В результаті студенти вносять свої пропозиції щодо вдосконалення окремих аспектів соціальної роботи. Оскільки реферати цього виду більш практично спрямовані і вимагають наявності низки знань з теорії і практики соціальної роботи, а також суміжних дисциплін, то вони найбільш прийнятні для студентів старших курсів.

Підготовка науково-дослідницьких рефератів передбачає застосування елементів наукового пошуку. Такий вид рефератів пропонується студентам, які опанували комплекс методів теоретичної і емпіричної дослідницької діяльності. Тематика реферативних робіт пропонується студентам на початку навчального семестру, вибір теми є добровільним, при цьому заохочується продовження роботи над тематикою, яка розробляється студентами в рамках інших навчальних дисциплін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Науково-дослідницька робота є невід'ємною складовою фахової діяльності соціальних працівників і реалізується за рахунок виділення в системі соціальної роботи дослідницької складової. Підготовка майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької роботи здійснюється в рамках цілісного процесу професійної освіти шляхом застосування певних форм і методів роботи, а також методичних прийомів їх реалізації. Подальшого дослідження потребує проблема розробки системи формування науково-дослідницьких умінь соціальних працівників у процесі професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. Повідайчик О.С., Повідайчик М.М. Основні підходи до науково-дослідницької роботи студентів / О.С. Повідайчик, М.М. Повідайчик // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип. 1 (40). – 2017. – С. 216 – 217.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
3. Горішна Н. М. Професійна компетентність соціального працівника як складова його фахової підготовки / Н. М. Горішна // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – Вип. 16. – 17. – 2009. – С. 114 – 117.
4. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника : навч.-метод. посіб. / О. Г. Карпенко. – К. : ДЦССМ, 2004. –164 с
5. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологи / В.П. Беспалько. – М: Педагогика, 1989. – 192 с.

6. Гончаров С. М. Студентські наукові дослідження в кредитно-модульній системі організації навчального процесу: [навчально-методичний посібник] / Гончаров С. М. – Рівне: НУВГП, 2006. – 127 с.
7. Уйсімбаєва Н.В. Науково-дослідницька діяльність майбутнього фахівця / Н.В. Уйсімбаєва // Збірник наукових праць: Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 88. – Кіровоград: РВВКДПУ ім. В.Винниченка, 2010. – С. 243 – 246.

Повидайчик Оксана Степановна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры социологии и социальной работы

Ужгородского национального университета

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПРИЕМЫ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

В статье исследуется вопрос методических приемов формирования готовности будущих социальных работников к научно-исследовательской работе. Определены основные формы исследовательской деятельности студентов: учебная работа академического типа, квазипрофессиональная деятельность, учебно-профессиональная работа. Рассмотрены некоторые методические приемы при изучении социальными работниками дисциплин исследовательского направления. Особое внимание обращено на организационные приемы, которые определяют порядок и поэтапность исследовательской подготовки студентов, а также формирование у них определенных исследовательских умений путем выполнения творческих заданий, поисковой работы в онлайн-библиотеках, моделирования ситуаций, написания рефератов, аннотированных текстов.

Ключевая слова: *научно-исследовательская работа, профессиональная подготовка социальных работников в научно-исследовательской работе, этапы исследовательской подготовки, приемы научно-исследовательской подготовки, контекстный подход, активизация научно-исследовательской работы.*

Oksana Povidaichyk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Sociology and Social Work

«Uzhhorod National University»

METHODOLOGICAL TECHNIQUES OF RESEARCH PREPARATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS

The article explores the problem of methodical techniques of forming of the readiness of future social workers for research work. The scientific and research work of social workers is considered as a special type of intellectual and creative activity that arises as a result of the functioning of individual mechanisms of search activity and involves an individual research aimed at theoretical and experimental study of phenomena and processes, the substantiation of facts, the discovery of regularities with the help of scientific methods of cognition.

The basic forms of research activity of students are defined: educational work of academic type, quasi-professional activity (most clearly expressed in the business games), educational and professional work (student performs various research or practical functions, for example, development of creative projects during the production practice or during the preparation of coursework, master papers on problematic issues of social work).

In the article there are highlighted some methodical techniques while studying of the disciplines «Introduction to a specialty» and «Fundamentals of scientific research» by future social workers. Particular attention is paid to

organizational techniques that determine the order and stages of research training of students, as well as the formation of certain research skills in them through creative tasks, search work in online libraries, simulation of situations, writing essays and annotated reviews.

It is substantiated that in the process of forming of readiness of future social workers for scientific and research work, in particular during practical classes, it is expedient to use the context-based approach. It is noted that the content of teaching based on this approach obeys the regularities of the subject and the logic of future professional activity. At the same time there is an intensification of cognitive actions of students, which is provided through the creation of research situations.

Key words: *scientific and research work, professional training of social workers for scientific and research work, stages of research training, techniques of scientific and research training, context-based approach, activation of scientific and research work.*